

KATALIKIŠKOJI MOKYKLA, KAIP EDUKACINIS REIŠKINYS

Vaineta Juškienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Religinė dimensija katalikiškajai mokyklai suteikia savitą pobūdį, kuris turi įtakos ugdymo rezultatams. Straipsnyje nagrinėjami edukaciniai katalikiškųjų mokyklų raiškos tyrimai, jų kontekste ieškoma šių mokyklų ypatumų. Aptariamas vertybinių nuostatų puoselėjimas ir šį procesą lemiantys veiksniai; pristatoma katalikiškojo vertybinio ugdymo samprata, vaidmuo ir veiksmingumas; nagrinėjamas katalikiškųjų mokyklų akademinis veiksmingumas; išryškinama edukacinė pagalba neturtin-giesiems ir bendradarbiavimas, siekiant visuomenės gerovės. Katalikiškosios mokyklos savitumas atskleidžiamas socialinio teisingumo, aka-deminio veiksmingumo ir vertybinių bei religinių nuostatų ugdymo lyg-menimis.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: ugdymas, katalikiškoji mokykla, edukacinis reiškinys.

Abstract

Religious dimension provides a Catholic school with a specific character which influences educational results. The article analyses educational researches of expression of Catholic schools and aspects of phenomenality of such schools are searched for within the context of these researches. Formation of attitude towards values and factors which affect this formation are discussed; conception of Catholic formation of values, its role and effectiveness are presented; academic efficiency of Catholic schools is analysed; educational help for the poor and cooperation for the wellbeing of the society are highlighted. Phenomenality of the Catholic school is revealed on the levels of social justice, academic effectiveness and formation of attitudes towards values and religion.

KEY WORDS: education, catholic school, educational phenomenon.

Įvadas

Krikščionybės edukacinės veiklos ištakos glūdi biblinėje tradicijoje, kurią apibendrina viena paskutiniųjų Jėzaus nuorodų: „Eikite ir padarykite mano mokiniams visų tautų žmones“ (Mt 28, 19). Mokymas yra integrali Bažnyčios išganomosios veiklos dalis, todėl jau nuo ankstyvosios krikščionybės laikų Bažnyčia prisiėmė ugdymo teisę ir pareigą, ėmėsi steigti ir puoselėti krikščioniškąsias ugdymo institucijas.

Kiekvienos mokyklos uždavinys – lavinti besimokančiųjų intelektines, kūrybines, estetines galias, ugdyti jų gebėjimą teisingai naudotis sveika nuovoka, valia ir emocijomis, skatinti vertybių pajautą, stiprinti jų teisingas nuostatas ir protingą elgesį. Katalikiškoji, kaip ir bet kuri kita mokykla, priklauso tai pačiai ugdymo institucijų kategorijai, kurios teikia valstybės reikalavimus atitinkančią išsilavinimą ir siekia kultūrinių tikslų, sėkmingos asmens ir visuomenės plėtros. Ji neatsieta nuo kitų ugdymo įstaigų, bet natūraliai susijusi su visuomene, politikos, ekonomikos, kultūros pasauliu. Kita vertus, ši mokykla neapsiriboja vien pasaulietiniais ugdymo metodais, kartais net oponuoja jiems, nes ugdymas joje grindžiamas religinės pasaulėžiūros principais. Šiuo požiūriu ji laikytina tam tikru edukaciniu reiškiniu, kuris svarbus kuriant ugdymo strategijas dabarties pasaulyje.

Katalikiškųjų mokyklų tarptautiniu mastu yra daugiausia, lyginant su kitomis religine pasaulėžiūra grįstomis ugdymo įstaigomis (Grace, 2003). Jos egzistuoja įvairiose pasaulio vietose, skirtingose socioekonominėse, politinėse, kultūrinėse aplinkose. Daugelyje šalių ši tarptautinė ugdymo sistema išsiskiria aukštais edukaciniais laimėjimais ir yra tapusi socialinių bei teologinių tyrimų objektu.

Šiame straipsnyje nagrinėjama mokslinė problema: kokie svarbiausi ugdymo katalikiškojoje mokykloje veiksniai rodo edukacinio reiškinio raišką?

Tyrimo objektas – katalikiškoji mokykla ugdymo išskirtinumo aspektu.

Tyrimo tikslas: atskleisti katalikiškosios mokyklos išskirtinumo raišką teorinių ir empirinių edukologinių tyrimų kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

- ⇒ išryškinti katalikiškąją vertybinio ugdymo sampratą, jos reikšmingumą;
- ⇒ aptarti katalikiškųjų mokyklų akademinio veiksmingumo veiksnius;
- ⇒ atskleisti katalikiškųjų mokyklų socioedukacinės veiklos krypties aspektus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, sisteminimas, interpretacija.

Katalikiškųjų mokyklų išskirtinumo tema implikuoja daugelį ugdymo aspektų. Pagrindiniai jų – vertybinio ugdymo, akademinio veiksmingumo ir socioedukacinės pagalbos – bus aptarti šiame darbe.

1. Vertybės – prioritentinė katalikiškojo ugdymo sritis

1.1. Vertybinių nuostatų ugdymas, jį lemiantys veiksniai

Vertybės sąvoka vartojama įvairiuose moksluose. Filosofiniame ir teologiniame kontekste vertybė traktuojama kaip žmogaus interesų objektas, kasdienis orientyras asmens sąmonei jo socialinėje ir daiktinėje veikloje (Halder, 2002), kaip „kas nors, kas žmogui rodosi kaip gera, malonu ar siektina“ (Vorglimbler, 2003).

Edukologai vertybę apibrėžia kaip objektą, tenkinantį asmens ar visuomenės poreikius, asmenybės veiklos ir elgesio motyvą, susijusį su objektais, labiausiai atitinkančiais materialinius, kultūrinius ar dvasinius asmenybės poreikius (Jovaiša, 2007). Ji suprantama kaip išorinis idealas ar materialus objektas, į kurį nukreipta pavienio individo veikla, kaip socialiai palaikomas arba atmetamas žmogaus elgesio reguliavimo mechanizmas (Purvanekienė, 1993).

Neretai literatūroje *vertybių* terminu nusakomos žmogaus motyvacinės dispozicijos (interesai, siekiai). Vertybės nustato elgesio kryptį, kaip jėgos, traukiančios link ar stumiančios nuo konkretaus veiksmo (Berger, 1986). Jų buvimas pasireiškia tik žmogaus santykyje su aplinkos objektais, kitu žmogumi (subjektu) ar savimi pačiu. Pasak M. Hechter (1993), vertybės yra vidinis, pastovus kultūrinės plėtros kriterijus.

Plačiąja prasme vertybės traktuojamos kaip realios tikrovės reiškinių ar daiktų svarba, atsižvelgiant į tai, atitinka ar neatitinka visuomenės, socialinių grupių, asmenybės reikmių. Siauresne prasme – kaip moraliniai ir estetiški imperatyvai, sukurti žmonių ir besireiškiantys kaip visuomeninės sąmonės produktas.

Vertybių etikos atstovai pripažįsta egzistuojančią gryną, neistorišką ir absoliučią vertybių tvarką. „Istorijoje kinta ne vertybės, bet, palyginti su nekintamu-neistorišku vertybių pasauliu, keičiasi mūsų vertybių jutimo išsivystymo būklė“ (Anzenbacher, 1998). Moderniosios fenomenologinės etikos kūrėjas M. Scheler, atsižvelgdamas į objektyviają vertybių esmę (svarbumą savyje), nustatė tokią vertybių grupių hierarchiją:

⇒ žemiausioje pakopoje yra smagumo (juslinės) vertybės – malonumo-nemalonumo motyvacijos požiūriu;

- ⇒ aukštesnės yra vitalinio jutimo vertybės – jausmų lygmens požiūriu (pvz., taurumo ir vulgarumo, sveikumo ir ligotumo, jaunystės ir senatvės priešpriešos);
- ⇒ aukštesnės už vitalines yra dvasinės vertybės, joms priklauso moralinės, teisinės ir estetiškos, teisingumo (pvz., moksle) vertybės;
- ⇒ aukščiausią savarankišką vertybių grupę sudaro šventumo vertybės (žr. Anzenbacher, 1998).

Krikščioniškoji teologija pripažįsta objektyvių vertybių, kurių hierarchinė tvarka nėra subjektyvi, egzistavimą. Kaip pažymi H. Vorgrimler (2003), jos suvokiamos „pirmąpradžiu intencionali jutimu“. Šiame kontekste žemiausios yra malonumo (utilitarizmas) arba atlygio vertybės. Aukštesnės – biologinis, estetiškos ir asmeninis sąvokos vertinimas (pastaruju asmeniniu lygmeniu reiškiasi doroviškumas ir gėris). Hierarchijos viršūnėje yra religinė vertybė, šventybė. Pastarosios vertybių etikos elementai pasireiškia ten, kur ieškoma pamatinių poreikių individualiu, socialiniu, politiniu požiūriais, siekiama juos tinkamai suderinti pluralistinėje visuomenėje.

Ugdymo ir vertybių ryšys yra nekvestionuojamas. Be vertybių neįmanoma jokia edukacinė veikla. Žvelgiant šiuo aspektu, *neutralumo* sąvokos mokyklai pritaikyti neįmanoma. Žmogaus ugdymas tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų vieningai apibūdinamas kaip vertybių internalizacijos procesas (Aramavičiūtė, 1998; Jovaiša, 1995, 2007; Bitinas, 2000; Carr, 1991; McLaughlin, 1994, 1997; Arweck, Nesbitt, 2004 ir kt.).

Neatsitiktinai ir Lietuvos švietimo koncepcijoje vienas pagrindinių suformuluotų ugdymo tikslų – padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992). Lietuvos švietimas grindžiamas pagrindinėmis tautos, Europos ir pasaulio kultūros vertybėmis: asmens nelygstamos vertės ir orumo, artimo meilės, prigimtinės žmonių lygybės, žmogaus laisvių ir teisių, tolerancijos, demokratiškos visuomenės santykių teigimu. Švietimas ugdo asmens nusistatymą ir gebėjimą remtis šiomis vertybėmis savo gyvenime, veikloje (Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos, 2003).

Vertybių sistema yra neatsiejama žmogaus asmeninės, socialinės, pažinimo bei kultūrinės kompetencijos dalis. Todėl, vykdant Lietuvos švietimo politiką, kiekviena bendrojo lavinimo mokykla ir kiekvienas mokytojas ugdo šias moksleivių bendrąsias vertybes:

- ⇒ pagarbą sau ir kitam, nusiteikimą santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- ⇒ tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus;

- ⇒ patriotizmą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti;
- ⇒ pagarbą demokratijos vertybėms;
- ⇒ tausojantį santykį su gamtine ir kultūrine aplinka, jos įvairove, nusiteikimą pasirinkti darnaus vystymosi principus atitinkanti gyvenimo būdą;
- ⇒ rūpinimąsi kitais, neabejingumą viskam, kas vyksta šalia;
- ⇒ sąžiningumą, atsakomybę už žodį, veiksma, poelgį;
- ⇒ iniciatyvumą, kūrybiškumą, kokybės siekimą;
- ⇒ nuostatą sveikai gyventi;
- ⇒ nuostatą realiai vertinti ir nuolat tobulinti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją.

Moksleivių bendrosios vertybinės nuostatos ugdomos per visų dalykų pamokas, joms stiprinti ir įtvirtinti turi būti skirtas visas ugdymo procesas, mokyklos gyvenimas, mokyklinės bendruomenės ryšiai su vietos bendruomenės nariais ir institucijomis (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003).

Edukologai sutaria, kad daugelį mokykloje vykstančių procesų sieja glaudus vertybinis ryšys: visi ugdytojų teiginiai, pedagoginiai veiksmai ar tų veiksmų nebuvimas yra pagrįsti vertybėmis. Analogiškai ir kiti mokyklos veiklos aspektai – vadyba, organizavimas, fizinė išraiška yra nulemti vertybių ir perteikia vertybinę informaciją.

Vertybinis ugdymas remiasi visomis formaliomis ir neformaliomis patirtimis mokykloje, kurios lemia refleksyvų asmeninių ir bendruomeninių vertybių pažinimą. R. Vasiliauskas (2005), aptardamas vertybių integravimo į ugdymo procesą galimybes, teigia, kad jų ugdymas mokykloje implikuoja šiuos uždavinius:

- ⇒ supažindinti mokinius su įvairiomis vertybių sistemomis;
- ⇒ sudaryti sąlygas rinktis vertybes, atitinkančias teigiamą jų elgesį;
- ⇒ padėti mokiniams įsisąmoninti etinius principus ir išmokyti jais vadovautis;
- ⇒ mokyti kritiškai nagrinėti dilemas, susijusias su vertybėmis.

R. Vasiliauskas, remdamasis J. Pikūnu, kaip svarbiausią vertybinio ugdymo veiksnį įvardija mokymo kontekstą, t. y. vertybes pabrėžiančią atmosferą: aplinką, etosą, bendravimo kultūrą.

T. H. McLaughlin (1997), analizuodamas vertybinio ugdymo problemas, išryškina dvejopą realybę, su kuria susiduria ugdymas demokratinėje pliuralistinėje visuomenėje:

- ⇒ Kiekviena ugdymo forma neišvengiamai pagrįsta įvairiomis vertybėmis. Mokyklai nekilo klausimo, ar ugdymas turėtų remtis vertybėmis ir jas perduoti, bet *kurias* vertybes turėtų apimti.
- ⇒ Pluralistinėms demokratinėms visuomenėms būdingi pagrįsti, giliai išsakiniję požiūrių skirtumai daugelyje su vertybėmis susijusių klausimų.

Tai nereiškia, teigia autorius, kad tokiose visuomenėse visiškai nėra sutarimo ir konsensuso vertybiniais klausimais. Tokiu atveju visuomenėje būtų sunku pasiekti stabilumą ir darną ar patenkinti vertybių poreikius, būdingus demokratijai (pvz., teisingumo, laisvės, demokratijos ir t. t.). Tačiau kai kuriais atvejais nesutariama, ypač visaapimančiu požiūriu į gyvenimą kaip visumą ar „visapusiškas“ gėrio teorijas. Atsižvelgiant į šią realybę, visuomeninis ugdymas siekia pagrįsti savo įtaką vertybių klausimais principais, kurie priimtini visiems visuomenės piliečiams. Todėl nekonfesinis ugdymas yra nešališkas ir nepropaguoja jokios specialios gyvenimo vizijos. Visuomeninis ugdymas siekia daryti visapusišką įtaką mokinių įsitikinimams ir jų, kaip asmenybių, vystymuisi tik tais klausimais, kuriais pasiektas susitarimas visuomenėje ir kurie gali būti traktuojami kaip visuomenės bendrųjų ar pagrindinių vertybių dalis. Tačiau tais klausimais, kuriais sutarimas nepasiektas, ir įstatymu pripažinta pažiūrų įvairovė, visuomeninis ugdymas laikosi susilaukymo nuo įtakos principo (McLaughlin, 1997).

1.2. Katalikiškoji vertybinio ugdymo samprata

Katalikiškuoju ugdymu siekiama daryti visapusišką įtaką, akcentuojamos tvirtos vertybinės nuostatos, ypač tose moralės srityse, kurias visuomeninis ugdymas traktuoja kaip reliatyvias. Remiamasi koncepcija, kad visų daiktų būtis priklauso nuo Dievo valios, baigtinė būtis sukurta pagal tobulosios būties, t. y. Dievo, paveikslą, todėl amžinąją laimę žmogus gali pasiekti tik kildamas grynosios ir tobulosios būties link. Šį kelią, kaip teigia Katalikų Bažnyčios katekizmas (1996), jam rodo pagrindinės krikščioniškosios vertybės – tikėjimas, meilė, viltis, kurios ugdo visas moralines dorybes. Šios vertybių sistemos pagrindas yra meilė, kaip „tobulumo raištis“ (Kol 3,14) ir visų dorybių forma. Tik per meilę Dievui ir artimui pasiekama amžinoji laimė. Pastarųjų teologinių vertybių puoselėjimas ir ugdymas, kaip teigiama krikščioniškojo auklėjimo deklaracijoje, yra svarbiausias uždavinys (Gravissimum educationis, 2).

Greta religinių vertybių žmogaus gyvenime svarbios ir natūraliosios dorybės. Katalikų Bažnyčios katekizme (1996) nurodytos keturios „kardinalios“ (lot. *cardo* – „durų, langų vyris“) dorybės, ant kurių, tarsi durys ant vėrių, laikosi visas žmogaus gyvenimas:

- ⇒ išmintingumas, kuris padeda praktiniam protui visada skirti, kas yra tikrasis gėris, ir rinktis tinkamus būdus jo siekti;
- ⇒ teisingumas – pastovus ir tvirtas noras atiduoti Dievui ir artimui tai, kas jiems priklauso;
- ⇒ tvirtumas, kuris suteikia išvermės sunkumuose ir pastovumo siekiant gėrio;
- ⇒ susivaldymas, kuris sutvardo juslinių malonumų siekį ir padeda išlaikyti saiką naudojantis sukurtais gėrybėmis.

Prie pastarųjų šliejasi visos kitos žmogaus dorybės, padedančios puoselėti religines vertybes. Tai reiškia, kad prigimtinės dorybės įgyja prasmę tik susietos su aukščiausiaja vertybe – Dievu. Todėl auklėjimo rekomendacijose pabrėžiama, kad egzistuoja visus siejančios absoliučios vertybės, kurios vienintelės žmogaus gyvenimui suteikia prasmės ir vertingumo (Bitinas, 2000).

Taigi katalikiškasis ugdymas pateikia labai apibrėžtą vertybių sistemą. Laimė traktuojama kaip aukščiausia žmogaus gyvenimo vertybė, bet ją pasiekti galima tik suartėjus su Dievu, nes „tikrosios laimės nėra nei turtuose ar gerovėje, nei žmonių garbėje ar galybėje, nei jokiame žmogiškoje veikloje – moksle, technikoje ar mene, kad ir kokie vertingi jie būtų, nei jokiame kūrinyje, o vien tik Dieve, visokio gėrio ir visokios meilės šaltinyje“ (Katalikų bažnyčios katekizmas, 1996, § 1723). Pareiga, atsidavimas Dievui yra katalikiškojo ugdymo sistemos viršūnėje. Laimė, kaip vertybė, implikuoja meilę artimui ir asmeninio tobulėjimo pareigą. Elgsena atitinka krikščioniškąjį vertybių pasaulį, jei žmogus vadovaujasi aukščiausiaja pareiga, ir neatitinka, jei jį valdo su šia pareiga nesutampantys polinkiai bei geismai. Pasirinkimas tarp pareigos ir geismų yra valingas aktas. Konfliktą tarp pareigos ir geismų sprendžia sąžinė, kuri yra autonomiška, t. y. niekas negali žmogaus įpareigoti vienaip ar kitaip elgtis, kol jis pats nesuvokia prisiimto įsipareigojimo. Tai reiškia, kad Dievo valia žmogų įpareigoja tik todėl ir tiek, kiek jis šią valią pripažįsta sąžinės kontekste. Tai lemia pagrindinį auklėjimo uždavinį – padėti ugdytiniui ugdytis sąžinės jausmą, lavinant protą ir valios jėgas parengti jį gyventi visuomenėje taip, kad būtų vertas amžinosios laimės (Bitinas, 2000).

Toks požiūris lemia, kad vertybinės orientacijos tampa svarbiausiu ugdymo proceso komponentu. Kelias į absoliučią laimę ugdytiniui atviras, jei jis suvokia gėrio ir blogio, grožio ir bjaurasties ištakas, jei geba skirti jų raišką konkrečiose gyvenimo situacijose, suvokia vertybių atrankos kriterijus. Svarbiausia, kad ugdytinis gėrio ir laimės siektų ne todėl, kad to iš jo reikalauja visuomenė per savo institutus (šeimą, mokyklą ir kt.), o sąmoningai mylėdamas ir atsidavęs Dievui, gerbdamas jo autoritetą. Tai pasiekama drausminęs elgsenos ugdymusi ir tikrosios Dievo valios pažinimu, t. y. lygiagrečiai realizuojamu pasaulietišku ir religinių vertybių internalizavimu (Bitinas,

2000). Auklėjimo rezultatyvumą apibūdina įsisąmonintų ir valios pastangomis realizuojamų elgsenos normų sutapimas. Tuo pasiekama, kad ugdytins būtų grynos sąžinės ir tikrai autonomiška asmenybė.

Katalikiškoji mokykla Bažnyčios Magisteriumo dokumentuose apibūdinama kaip „asmenų, siekiančių ugdymą grįsti krikščioniškomis vertybėmis, sambūvio vieta“ (The Catholic School, 53). Remiantis katalikiškosios mokyklos koncepcijos nuorodomis, moksleivių vertybinės orientacijos šioje mokykloje ugdomos pateikiant sistemingą krikščioniškąją etiką, kuri apima moralinio sprendimo esmės ir jo santykio su religiniu kontekstu problemas, žmogaus gyvenimo įvykių interpretaciją tikėjimo šviesoje, krikščioniškosios žmogaus laisvės, sąžinės sampratas, etc. Vertybinį katalikiškojo mokymo pagrindą sudaro evangelinės ir bendrosios žmogaus vertybės, kokybės siekimas visose veiklos srityse ir veiklumo skatinimas. Vertybių pažinimas grindžiamas ne aklu mokymusi, bet analitiniu mąstymu ir kritiniu vertinimu. Dokumente taip pat pabrėžiama, kad pastaroji samprata neleidžia vertybių suabsoliutinti, iškeliant jas į Dievo vietą (Lietuvos katalikiškosios mokyklos koncepcija, 5.3.3.6.2.–5.).

Katalikiškosios mokyklos pedagoginėse nuorodose išryškintos trys vertybinio ugdymo formos:

- ⇒ Tiesioginis mokomasis dalykas: vertybinis ugdymas įtrauktas į pamokų tvarkaraštį, artimas tokiems dalykams kaip asmenybės vystymasis ir religinis ugdymas.
- ⇒ Integracija: vertybės integruojamos į pagrindines ugdymo sritis per visus mokomuosius dalykus.
- ⇒ Visas mokyklos gyvenimas: atsižvelgiama į mokinių ir personalo patirtį, vertybės puoselėjamos liturgijos, susirinkimų metu, bendraujant tarpusavyje, vykdant specialius projektus, dalyvaujant socialiniame darbe ir t. t.

Vertybes integruojant į pagrindines ugdymo sritis, išskiriami keturi vertybių ugdymą lemiantys procesai:

- ⇒ vertybių analizė: mokiniai nagrinėja kitų asmenų vertybes, lygindami jas su savosiomis, nustato žmonių vertybinių nuostatų skirtumus;
- ⇒ vertybių nustatymas: mokiniai išsiaiškina, kiek jie yra įsipareigoję siekti tam tikros vertybinės perspektyvos, kuo vertybės svarbios jų gyvenime, pradeda labiau vertinti savo vertybines nuostatas;
- ⇒ vertybių suvokimas ir priėmimas: nagrinėdami savo vertybines nuostatas moksleiviai toliau puoselėja įgytąsias vertybes;

- ⇒ vertybių įvertinimas: mokiniai renkasi vertybes ir sprendžia, kaip veikti jomis remiantis; jie pasirenka tas vertybes, kurios labiausiai jų žmogiškajai esmei ir unikaliam pašaukimui tinka.

Planuojant mokymo procesą, siekiama suderinti visus keturis procesus (Vitkus, 2004).

Ideali krikščioniškoji vertybė yra Aukščiausioji būtybė – Dievas. Meilė Jam realizuojama mylint žmogų. Aukštų idealų nepuoselėjantis žmogus linkęs vadovautis utilitarinėmis vertybėmis, todėl taip svarbu asmenybės ugdymą grįsti idealais.

1.3. Katalikiškųjų mokyklų moksleivių vertybinių ir religinių nuostatų, pažiūrų ypatumai

Religijos ir vertybių santykio problema mokslinėje literatūroje nagrinėjama įvairiais aspektais. Psichologiniu požiūriu, šiuo klausimu egzistuoja dvi prieštaringos nuomonės: neigiama ir teigiama. Pirmuoju atveju, dalis psichologų teigia, kad religingų asmenų, lyginant su nereligingais, mentalitetas yra skurdesnis (D. M. Wulff), jiems būdingesnis asmeninis nevisavertiškumas (J. E. Dittes, C. D. Baison, D. M. Wulff), netolerancija (M. Rokeach), autoritarizmas (B. Altemeyer, D. M. Wulff) (žr. Schuldermann, Schulderman, Huynh, 2000). Antruoju atveju dalis psichologų ir sociologų pabrėžia, kad religingumas ir vertybės yra susiję. Jų teigimu, religingi asmenys labiau pritaria prosocialinėms vertybėms, tokioms kaip sąžiningumas, atlaidumas, dosnumas ir pan. (R. W. Bibby, D. C. Poterski). Taip pat pabrėžia, kad visuomenėje, ypač tarp paauglių, religija atlieka dvi svarbias funkcijas:

- ⇒ socialinę kontroliuojančią (angl. *social-control*): religinis aktyvumas slopina įvairias antisocialinio elgesio formas;
- ⇒ socialinę lengvinančią (angl. *social-facilitation*): religingumas skatina ir teigiamai veikia prasmingų vertybių internalizaciją bei aukštesnes socialines kompetencijas (D. L. Thomas, C. Carver) (žr. Schuldermann, Schulderman, Huynh, 2000).

Teigiamą religijos ir vertybių santykį pabrėžia ir daugelis Lietuvos edukologijos mokslo specialistų (Aramavičiūtė, 1998; Dzenuškaitė, 1993; Tijūnėlienė, 2003; Martišauskienė, 2004 ir kt.).

Religinio ir vertybinio ugdymo sąveika praktiniu požiūriu ryškiausiai atsiskleidžia katalikiškojo tipo mokyklose. Mokslinių darbų, nagrinėjančių pastarųjų ugdymo įstaigų moksleivių religines ir vertybines nuostatas, spektras užsienio mokslinėje literatūroje – gana platus. Šios krypties tyrimų ypač padaugėjo XX a. antrojoje pusėje (po Vatikano II Susirinkimo) ir tebevykdomi JAV (Francis, Egan, 1990; Greeley, 1998 ir kt.), Airijoje (Turner, Turner, Reid, 1980; Greer, 1981; Greer, Francis, 1991, 1992; Francis, Greer,

1992, 2001 ir kt.), Australijoje (Francis, Egan, 1987; Carpenter, 1992; Dorman, McRobbie, 2000; Warren, Young, Hanifin, 2003 ir kt.), Anglijoje ir Velse (Grace, 2002; Francis, 2002 ir kt., Tritter, 1992), Škotijoje (Rhymer, Francis, 1985; Francis, Gibson, 2001), Kanadoje (Schludermann, Schludermann, Huynh, 2000) bei kitur. Lietuvos mokslininkų edukologų darbuose katalikiškųjų mokyklų išskirtinumo tyrimų nėra gausu, kai kuriuos aspektus (pasaulėžiūros į šeimą kontekstas, dvasingumas) nagrinėja A. Juodaitytė (1996, 2003), E. Martišauskienė (2004). Kai kurias čia minėtas studijas pristatysime plačiau.

JAV atliktas A. Greeley tyrimas, kurio metu nagrinėtos paauglių religinės ir socialinės vertybės, nuostatos, atskleidė prieštaringą rezultatą: moksleiviai, lankantys katalikiškąsias mokyklas, yra mažiau prietaringi, nei katalikai, lankantys valstybines mokyklas ir valstybinių mokyklų abiturientai bendrai. Be to, katalikiškųjų mokyklų ugdytinių nuostatos pasirodė esančios labiau profeministinės (Greeley, 1998). Panaši išvada pateikta ir A. S. Bryk, V. E. Lee ir P. B. Holland studijoje „Katalikiškosios mokyklos ir bendruomenės gėris“ (1993). Pasak autorių, katalikiškųjų mokyklų ugdymo filosofija, akcentuojanti žmogaus bendruomeniškumą, bei jų etinė nuostata ugdyti žmogaus sąžinę asmeninei atsakomybei ir visuomeniniams įsipareigojimams, teigiamai reiškiasi ugdytinių kasdieniame gyvenime. Tai nėra siaura ar sektantiška pedagogika, bet ugdymas gyvenimui demokratinėje visuomenėje (Bryk, Lee, Holland, 1993).

J. Tritter tyrinėjo Anglijos religinių ir valstybinių mokyklų veiksmingumą bendrųjų religinių vertybių ir sekuliariosios moralės ugdymo aspektais. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad mokykla yra vienas esminių vaikų moralinės socializacijos šaltinių. Religija išlieka svarbiu veiksniu, užtikrinančiu moralinių vertybių perdavimą ir perimamumą vidurinių mokyklų moksleiviams. Religinių mokyklų ugdytiniai pasižymi tvirtesnėmis ir pastovesnėmis tikiybėmis bei moralinėmis nuostatomis nei valstybinių mokyklų moksleiviai (Tritter, 1992).

L. J. Francis, J. E. Greer studijoje nagrinėjama paauglių moralinių vertybių internalizacija, lyginant dviejų tipų (katalikiškąsias ir protestantiškąsias) religines mokyklas Šiaurės Airijoje. Tyrimo išvadose autoriai teigia, kad katalikiškųjų mokyklų moksleiviai gerokai tvirčiau laikosi tradicinių moralinių vertybių, lyginant su protestantiškųjų mokyklų moksleiviais. Lyties požiūriu tvirtesnės moralinės nuostatos yra merginų (Francis, Greer, 1992).

Anksčiau minėto straipsnio bendraautorius L. J. Francis (2002) analogiško tyrimo Anglijoje ir Velse metu nagrinėta katalikiškųjų ir nedennomina-cinių mokyklų moksleivių religinių ir moralinių vertybių raiška. Vertybinių skalių duomenų analizė patvirtino tiesioginę koherenciją tarp moralinių, reli-

ginių vertybių ir mokyklos tipo. Jaunuolių, lankančių katalikiškąsias mokyklas, moralinių vertybių įverčiai, lyginant su nedominacinių mokyklų moksleiviais, buvo gerokai aukštesni. Analogiškas rezultatas gautas ir lyginant religinių vertybių tyrimo duomenis. Tai, pasak L. J. Francis, pateisina tėvų, kurie renkasi katalikiškąsias mokyklas, lūkesčius būtent dėl šių priežasčių. Gauti duomenys atkartoją ankstesnio tyrimo rezultatus, lyties požiūriu atskleisdami stipresnį merginų, o ne vaikinių religingumo jausmą; jos tradiciškesnės ir moralinių vertybių požiūriu. Asmeninio religingumo požiūriu, L. J. Francis teigimu, katalikiškosios bendrojo lavinimo mokyklos Anglijoje ir Velse negali būti traktuojamos kaip homogeninės tikėjimo bendruomenės. Didžiausią įtaką tam daro moksleivių religiniai skirtumai. Dabartinių katalikiškųjų mokyklų ugdytinius mokslininkas skiria į keturias „subbendruomenes“: praktikuojančius katalikus, nepastovius katalikus, nepraktikuojančius katalikus ir nekatalikus. Kiekviena šių grupių yra savita, skiriasi ir jų vertybių sistemos. Autorius iškelia prielaidą, kad šių „subbendruomenių“ įtaka mokyklos etosui ateityje gali lemti atotrūkį tarp katalikiškojo ugdymo teorijos ir praktikos.

E. H. Schuldermann, S. M. Schulderman ir C. L. Huynh (2000) atlikti Kanados katalikiškųjų mokyklų ugdytinių tyrimai atskleidė glaudų ryšį tarp religinių, prosocialinių vertybių ir socialinės integracijos. Nustatyta, kad asmens ateities planų ir religingumo ryšys slopina antisocialinį elgesį. Katalikiškosios mokyklos aplinka, kurioje sistemingai vykdomas religinis ugdymas, drauge ugdo ir moksleivių socialumą. Lyties požiūriu koreliacija tarp religingumo, prosocialinių vertybių ir prisitaikymo visuomenėje (angl. *social adjustment*) yra gerokai stipresnė vaikinių nei merginų (Schludermann, Schludermann, Huynh, 2000).

Lietuvoje specialios katalikiškųjų mokyklų studijos dar nėra pakankamai išplėtos, bet šios mokyklos kartais implikuojamos į platesnius edukacinius tyrimus. E. Martišauskienė (2004) paauglių dvasingumo studijoje nagrinėdama mokyklos tipo įtaką paauglių vertybių internalizacijai pažymi, kad katalikiškojo tipo mokykla skatina teigiamą požiūrį į prasmės ieškojimą, čia lengviausiai internalizuojami tikėjimas ir dorovė. Lygindama dvasinių vertybių internalizaciją įvairių tipų mokyklose mokslininkė patvirtina, kad pastarosios geriausiai skleidžiasi katalikiškojoje mokykloje, tik pažymi, kad „mokyklų tipai suponuoja tik kai kurių dvasinių vertybių grupių internalizaciją, bet neužtikrina visavertės jų sklaidos“ (Martišauskienė, 2004, p. 159).

Katalikiškųjų mokyklų moksleivių pasaulėžiūros ypatumus nagrinėja A. Juodaitytė ir O. Darbutaitė edukaciniame straipsnyje. Atliktas komparatyvusis tyrimas, nagrinėjant dviejų tipų mokyklų (katalikiškosios ir nekatalikiškosios) ugdytinių požiūrį į šeimą ir skyrybas. Tyrimu nustatyta, kad katalikiškųjų mokyklų moksleiviai giliau suvokia skyrybų problemas ir jų padari-

nus, geba ieškoti būdų, kaip jas spręsti. Suvokdami Bažnyčios mokymo apie šeimos neišardomumą esmę ir sąmoningai dalyvaudami sakramentiniame gyvenime, jie lengviau priima susitaikymą ir yra nusiteikę padėti kitiems, sprendžiant panašias problemas. Nekatalikiškųjų mokyklų moksleiviams sunkiau priimti mokymą apie šeimos stabilumą, teikiamos pagalbos būdus. Atleidimo ir subrendimo galimybių yra daug mažiau negu katalikiškųjų mokyklų moksleivių. Autorės teigia ryškų katalikiškosios ir nekatalikiškosios mokyklų ugdytinių vertybinių pažiūrų skirtumą ir pabrėžia, kad katalikiškųjų mokyklų aplinka formuoja atsakingesnį mokinių požiūrį į šeimą, tarpusavio santykius (Juodaitytė, Darbutaitė, 2003). Panašūs rezultatai gauti tiriant katalikiškosios mokyklos etoso įtaką šeimos vertybių ugdymui(si). Lyginamoji analizė parodė, kad katalikiškosios mokyklos etosas lemia teigiamą ugdytinių požiūrį į šeimos vertybes, padeda susiformuoti tvirtesnes vertybines nuostatas, ypač dorovinėje bei seksualinėje srityse. Be to, šios mokyklos ugdytiniai brandžiau suvokia žmogaus gyvybės vertę, atsakingiau žiūri į jos nutraukimą (Juškienė, 2006).

2. Katalikiškųjų mokyklų akademinis veiksmingumas

Katalikiškųjų mokyklų akademinio veiksmingumo klausimai plačiai nagrinėjami JAV (Morrison, Hodgkins, 1971; Coleman, Hoffer, Kilgore, 1982; Convey, 1992; Bryk, Lee, Holland, 1993; Hudolin, 1994; Jeynes, 2002), Anglijos ir Velso (Morris, 1995, 1997, 1998, 2005), Belgijos (Brutsaert, 1998), Nyderlandų (Hofman, Hofman, 2001) ir kitų šalių mokslininkų darbuose. Pagrindinė išvada, kurią lemia šių darbų rezultatai – katalikiškosios mokyklos pasiekia geresnių kognityvinių ir akademinų rezultatų. Lyginamieji tyrimai, atlikti atsižvelgiant į daugiasluoksnius veiksnius, turinčius įtakos moksleivių akademiniam lygiui, rodo statistiškai reikšmingą katalikiškųjų mokyklų ugdytinių rezultatų persvarą: moksleiviai, lankantys katalikiškąsias mokyklas, pasiekia aukštesnių akademinų rezultatų, lyginant su kitų bendrojo lavinimo mokyklų ugdytiniais. Mokslininkų teigimu, katalikiškosios mokyklos veikia kaip labiau socializuojantis veiksnys, kas lemia aukštesnį į mokslinį pažinimą orientuotų vertybių internalizavimo lygį (Brutsaert, 1998), šių mokyklų ugdytinių nuostatos mokymosi požiūriu yra daug pažangesnės nei jų bendraamžių kitose mokyklose (Morris, 1995, 1997, 1998).

Mokslinėje literatūroje nagrinėjant religinės kilmės mokyklų veiksmingumą, išryškėja keletas šių mokyklų išskirtinio rezultatyvumo priežasčių: savita mokyklos atmosfera (Bryk, Lee, Holland, 1993; Morris, 1995, 1997); didesni reikalavimai, keliami moksleivių namų darbams (Jeynes, 2002); šio tipo mokyklose fiksuojama mažiau prievartos ir smurto, kas tiesiogiai veikia mokymosi pastangas ir rezultatus (Hudolin, 1994); pastebimai aukštesnis

socialinės, rasinės tolerancijos lygmuo, nulemtas išpažįstamo tikėjimo ir krikščioniškos broliškumo sampratos (Jeynes, 2002); šio tipo mokyklose labiau išreikštas drausmingumas (Coleman, Hoffer, Kilgore, 1982; Sander, 1996) ir pan.

Išsamios mokyklų rezultatyvumo studijos buvo atliktos JAV. Mokslininkai J. Coleman, T. Hoffer ir S. Kilgore (1982) kaip katalikiškųjų mokyklų puikių rezultatų išskirtinumo priežastis įvardija drausmę, pasitikėjimą mokytojais ir struktūrizuotą mokymo planą. Autoriai taip pat teigia, kad šios mokyklos išsiskiria saugesne, drausmingesne, tvarkingesne aplinka, jų ugdytiniai pasižymi geresniu lankomumu, atlieka daugiau namų darbų, dažniau renkasi akademinis dalykus, lyginant su valstybinių mokyklų moksleiviais. Šiek tiek vėliau J. D. Willms (1984), S. Raudenbush ir A. Bryk (1986) atlikti tyrimai atskleidė šiek tiek silpnesnį „katalikiškosios mokyklos efektą“, bet jis buvo akivaizdus ir reikšmingas vertinant miesto vietovių žemesniųjų klasių moksleivių rezultatus.

J. Coleman bei T. Hoffer mokslinėje studijoje (1987), kur nagrinėjamas bendruomeniškumo vaidmuo įvairių tipų mokyklose, taip pat akcentuojamas didesnis katalikiškųjų mokyklų įtakos ir ugdytinių akademinį rezultatų ryšys, ypač skaitymo, leksikos, matematikos, rašymo srityse. Šis pranašumas tampa dar ženklus tarp respondentų iš nepilnų šeimų arba žemesnio socialinio sluoksnio. Be to, pastarosiose mokyklose užfiksuotas mažesnis iškritusių (t. y. dėl tam tikrų priežasčių palikusių mokyklą – V. J.) moksleivių procentas ir analogiškai didesnis procentas tų, kurie sėkmingai užbaigė aukštesnes studijas. Šį išskirtinumą, autorių teigimu, lemia mokykloje egzistuojančio „socialinio kapitalo“ (angl. *social capital*) įtaka. Šia sąvoka įvardijamas tarp asmenų egzistuojantis tarpusavio paramos ir pasitikėjimo ryšys. „Socialinis kapitalas“ yra bendruomeniškumo forma. Jis gali egzistuoti šeimose arba institucijose šalia šeimų, pavyzdžiui, mokyklose, nedidelėse gyvenvietėse ar kt., kur socialiniai ryšiai tarp žmonių yra geografiškai riboti ir stabilūs. Savo tyrimo išvadoje J. Coleman ir T. Hoffer argumentuoja, kad katalikiškosios mokyklos yra akademiškai pajėgesnės, nes didesnis jų „socialinis kapitalas“. Šis katalikiškųjų mokyklų pranašumas tiesiogiai siejasi su Bažnyčios ir parapijų institucijų bendruomeniškumu. Pasak autorių, bendruomeninis ryšys, sąveikaujant su mokyklos edukacine misija, lemia katalikiškųjų mokyklų privalumus, lyginant jas su valstybinėmis, ypač miesto vietovėse. Ilgalaikė katalikiškosios bendruomenės įtaka, pasireiškianti per glaudų namų ir mokyklos ryšį, akcentuojama kaip svarbiausias katalikiškosios mokyklos veiksmingumo veiksnys.

Nagrinėdamas analogiškus klausimus Anglijoje ir Velse A. B. Morris (1995) akcentuoja mokyklos etoso ir ugdymo rezultatų santykį. Atsižvelgiant

į savitą šių ugdymo įstaigų etosą ir tyrimų rezultatus, išryškėja keletas aspektų:

- ⇒ Katalikiškosiose mokyklose labiau akcentuojami aukšti akademiniai rezultatai, o iš moksleivių tikimasi daugiau pastangų nei valstybinėse mokyklose. Viena vertus, šių mokyklų privalomųjų dalykų programos niekuo nesiskiria nuo kitų mokymo įstaigų, kita vertus, šių mokyklų tikslas – padėti tėvams ugdyti vaikus ne tik suteikiant jiems žinių, bet ir puoselėjant tikėjimą, todėl religinis ugdymas čia yra daug reikšmingesnis nei kuri nors kita mokyklos veikla. Tai pasireiškia religinių dalykų, kaip privalomų, įtraukimu į mokymo programą. Taigi iš šių mokyklų moksleivių tikimasi daugiau studijuojamųjų dalykų.
- ⇒ Katalikiškosiose mokyklose fiksuojamas stiprus tapatumo ir solidarumo jausmas. Religinio etoso plėtotė mokykloje neapsiriboja tik tikybės mokymu. Religingumas atsispindi mokyklos bendruomenės veikloje, bendroje maldoje, sakramentinėse praktikose, puoselėjant konkrečias tikėjimo vertybes, laikantis nustatytų elgesio normų. Interviu metu surinkti moksleivių pasisakymai rodo, kad šiuo požiūriu kasdienis gyvenimas katalikiškojoje ir sekuliariojoje mokyklose labai skiriasi.
- ⇒ Katalikiškųjų mokyklų taisyklės remiasi dvasinėmis vertybėmis, mokytojų ir moksleivių vertybės – religiniais įsitikinimais, kurie kasdien puoselėjami bendrų religinių praktikų metu. Moksleivių pasisakymai rodo, kad religinis pamatas mokyklos viduje yra aiškiai jaučiamas ir atitinkamai kreipia mokytojų profesines nuostatas.
- ⇒ Viena katalikiškosios mokyklos ugdymo nuostatų, besiremianti oficialiu Bažnyčios mokymu, skatina pasiryžimą vertinti ir palaikyti visus ugdytinius, ypač rūpinantis pačiais vargingiausiais. Ši traktuotė reiškia, kad katalikiškosios mokyklos stengiasi, jog visų moksleivių galimybės būtų vienodos. Toks požiūris lemia didesnę mokytojų, tėvų ir moksleivių pasitikėjimą.

Minėtos ypatybės lemia aukštesnius moksleivių akademinis rezultatus. Kitoje A. Morris studijoje nagrinėti moksleivių akademiniai rezultatai skirtingų tipų katalikiškosiose ugdymo įstaigose: tradicinėje holistinėje ir pažangioje pliuralistinėje (Morris, 1997). Tyrimo rezultatai parodė, kad tradicinių katalikiškųjų mokyklų etosas lemia pažangesnius akademinis rezultatus, lyginant su pažangiuoju pliuralistiniu tipu. Katalikiškųjų mokyklų akademinis pranašumas akcentuojamas ir kituose autoriaus darbuose (Morris, 1998, 2005).

3. Katalikiškųjų mokyklų socioedukacinė veiklos kryptis

Katalikiškojo ugdymo ištakos glaudžiai siejasi su edukacine pagalba vargšams ir neturtingiesiems. Daugelyje šalių, ypač JAV, pedagoginė pagalba žemesnio socialinio sluoksnio bendruomenėms (pvz., emigrantams) buvo ir yra vienas pagrindinių katalikiškosios mokyklos uždavinių. Tokiai edukacinei veiklai ir jos veiksmingumui įvertinti JAV atlikta nemažai mokslinių tyrimų (Cibulka, O'Biren, Zewe, 1982; Bryk, Lee, Holland, 1993; ir kt.).

J. Cibulkos, T. O'Biren ir D. Zewe atliktas katalikiškųjų pradinųjų mokyklų tyrimas parodė, kad daugeliu atvejų šios mokyklos tarnavo didesnėms, žemesnio nei vidutinis ekonominio lygio šeimoms. Daugelio ugdytinių šeimoms buvo nepilnos (vaikai augo su vienu iš tėvų). Įdomu, kad daugiau nei pusė šių mokyklų moksleivių šeimų nebuvo katalikai. Lyginant su kaimyninėmis valstybinėmis mokyklomis, katalikiškųjų mokyklų moksleivių rezultatai buvo aukštesni, o mokytojų (maždaug trečdalis jų priklausė religinėms brolijoms [ordinams]) motyvacija ir pasiaukojimas – stipresni (Cibulka, O'Biren, Zewe, 1982). Mokslininkų teigimu, religine pasaulėžiūra pagrįstos mokyklų programos (šiuo atveju – katalikiškosios) yra svarbus veiksnys keliant skurdžių bendruomenių lygį. Šios mokyklos, tenkindamos neturtingųjų edukacines reikmes, tarnauja tiek katalikų, tiek ne katalikų šeimoms, daugeliui moksleivių, kurie neturi palankių socialinių-educacinių sąlygų. Pasak G. Grace, tai leidžia tvirtinti, kad katalikiškųjų mokyklų vaidmuo neapsiriboja tik tikybos mokymu, bet apima ir dvasinio, moralinio, visuomeninio teisingumo tikslus (Grace, 2003).

Katalikiškųjų mokyklų vaidmuo keliant visuomenės gerovę išsamiai nagrinėtas A. S. Bryk, V. E. Lee ir P. B. Holland studijoje „Katalikiškosios mokyklos ir bendrasis gėris“ („Catholic Schools and the Common Good“, 1993). Mokyklose, kuriose didelis mažas pajamas gaunančių moksleivių santykis, akivaizdžiai puoselėjama socialinio teisingumo idėja, ypač akcentuota Vatikano II Susirinkimo dokumentuose. Šios mokyklos sąmoningai skleidžia visuomeninio teisingumo sampratą ir įsipareigojimą jam visų savo ugdytinių požiūriu. Autoriai teigia, kad dauguma šių mokyklų moksleivių suaugę visuomenėje užima geras pozicijas. Katalikiškoji mokykla savo ugdytiniams akcentuoja visuomeninio teisingumo vertę ir tikisi, kad ši misija bus prasminga moksleiviams sulaukus pilnametystės (Bryk, Lee, Holland, 1993). Vatikano II Susirinkimo iškeltose edukacinėse idėjose dvasingumo, moralumo ir socialumo kategorijos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Šioje perspektyvoje tikra Dievo meilė (*dvasios apraiška*) negalima neturint teisingos gyvenimo sampratos (*moralės apraiška*), nepuoselėjant nesavanaudiškos meilės, pagalbos savo artimui (*visuomeninės veiklos ir teisingumo apraiška*).

Kaip teigia G. Grace (2003), tokia religine pasaulėžiūra grįsta ugdymo sistema, kurioje integruojamos edukacinės ir socialinės paslaugos, yra didžiulis kultūrinis kiekvienos visuomenės turtas. Šias mokyklas mokslininkas argumentuotai vadina pasipriešinimo globaliai rinkos materializmo hegemonijai, asmeninei konkurencijai ir prekių kultui institucijomis. Jų įtaka svarbi ne tik puoselėjant dvasines ir moralines vertybes, bet ir siekiant solidarumo, tarptautinio socialinio teisingumo.

Katalikiškųjų mokyklų raiškai, ypač mūsų šalyje, aptarti būtina atlikti išsamesnius tyrimus. Vis dėlto jau ir minėti aspektai leidžia teigti, kad pastarojo tipo mokyklų vaidmuo šiandienos visuomenei, išgyvenančiai vertybių kaitos ir reliatyvizmo iššūkius, yra reikšmingas.

Išvados

Tyrimas atskleidė pagrindines katalikiškųjų mokyklų raiškos išskirtinumą sritis:

1. Vertybinių ir religinių nuostatų ugdymo kryptis. Kiekviena edukacinė veikla yra neatsiejama nuo vertybių. Katalikiškoji koncepcija teigia, kad tikrąją laimę žmogus gali pasiekti tik kildamas grynosios ir tobulosios būties, t. y. Dievo, link, todėl ugdymo procese akcentuoja tvirtas vertybines nuostatas visose srityse, taip pat ir tose, kurias visuomeninis ugdymas traktuoja kaip reliatyvias. Vertybinių orientacijų ugdymas(is) yra svarbiausias ugdymo proceso komponentas, įgyvendinamas visomis ugdymo formomis, pateikiant sistemingą krikščioniškąją etiką. Vertybinį katalikiškojo mokykloje sudaro evangelinės ir bendražmogiškosios vertybės, kokybės siekimas visose veiklos srityse ir veiklumo puoselėjimas. Edukologinių tyrimų analizė leidžia teigti, kad katalikiškųjų mokyklų įtaka religinio ir vertybinio (socialinių, moralinių, dvasingumo, šeimos vertybių ir pan.) ugdymo srityje yra didesnė nei analogiškų nekatalikiškųjų ugdymo institucijų.
2. Akademinio veiksmingumo kryptis. Lyginamieji tyrimai, atlikti atsižvelgiant į daugiasluoksnius veiksnius, kurie turi įtakos moksleivių akademiniam lygiui, leidžia teigti, kad katalikiškosios mokyklos pasiekia geresnių kognityvinių ir akademinėjų rezultatų, lyginant su analogiškomis nekatalikiškosiomis mokyklomis. Šiuos rezultatus lemia: palanki mokyklos atmosfera, aukštesnis socialinės, rasinės tolerancijos ir analogiškai žemesnis prievartos ir smurto lygis, didesni reikalavimai moksleivių namų darbams, griežtesnė drausmė, didesnis pasitikėjimas ugdytojais ir stipriau išreikštas bendruomeniškumas.

3. Socialinio teisingumo kryptis. Vienas svarbiausių katalikiškosios mokyklos uždavinių – pedagoginė pagalba ir rūpestis žemesnio socialinio sluoksnio bendruomenėmis. Šios mokyklos propaguoja visuomeninio teisingumo sampratą ir įsipareigojimą jam. Tyrimai atskleidė, kad siekdamas patenkinti neturtingųjų edukacines reikmes jos tarnauja tiek katalikų, tiek ne katalikų šeimoms ir yra svarbus veiksnys įgyvendinant socialinę teisingumą, kurio traktuotės nuolat atnaujinamos Bažnyčios Magisteriumo dokumentuose.

Gauta 2007 06 21

Pasirašyta spaudai 2007 09 10

Spausdinti rekomendavo: doc. Dr. A. Zulumskytė,
doc. R. Vėlavičius

Literatūra

- Anzenbacher, A. (1998). *Etikos įvadas*. Aidai.
- Aramavičiūtė V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius.
- Arweck, E., Nesbitt, E. (2004). Values education: the development and classroom use of an educational programme. *British Educational Research Journal* 30 (2): 245–261.
- Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*. (2003). Prieiga internete: <http://www.pedagogika.lt/puslapis/standart/programos.pdf>.
- Berger, K. S. (1986). *The Developing Person Through Childhood and Adolescence*. 2 ed. BBC City University of NY.
- Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius.
- Bryk, A. S., Lee, V. E., Holland, P. B. (1993). *Catholic Schools and the Common Good*. Harvard University Press.
- Brutsaert, H. (1998). Home and School Influences on Academic Performance: State and Catholic elementary Schools in Belgium compared. *Educational Review*, vol. 50, issue 1, p. 37–44.
- Carpenter, P. G. (1992). Religious Preference, Religious Behaviour and Catholic School Attendance. *New Education* 14: 73–82.
- Carr, D. (1991). Education and Values. *British Journal of Educational Studies* XXXIX (3): 244–259.
- Cibulka, J., O'Brien, T., Zewe, D. (1982) *Inner City Private Elementary Schools*. Milwaukee, Marquette University Press.
- Coleman, J., Hoffer, T., Kilgore S. (1982). *High School Achievement: Public, Catholic and Private Schools Compared*. New York: Basic Books.
- Convey, J. (1992). *Catholic Schools Make a Difference: Twenty Five Years of Research*. Washington, DC: National Catholic Educational Association.
- Dorman, J. P., McRobbie, C. J. (2000). Using Secondary School Students Perceptions to Develop a Structural Model for Attitude to Christianity. *International Journal of Education and Religion* 1: 248–266.
- Dzenuškaitė, S. (1993). *Krikščioniškojo dorovinio idealo ugdomoji reikšmė*. *Acta pedagogica Vilnensia*. Vilnius.

- Francis, L. J. (2002). Catholic schools and catholic values? A study of moral and religious values among 13–15 year old pupil attending non-denominational and catholic schools in England and Wales. *International Journal of Education and Religion* 3(1): 69–84.
- Francis, L. J., Egan, J. (1987). Catholic Schools and the Communication of Faith: an Empirical Inquiry. *Catholic School Studies* 60(2): 27–34.
- Francis, L. J., Egan, J. (1990). Catholic School as 'Faith Community': An Empirical Enquiry. *Religious Education* 85: 588–603.
- Francis, L. J., Green, J. E. (1992). Measuring Christian Moral Values among Catholic and Protestant Adolescents in Northern Ireland. *Journal of Moral Education*, vol. 21, issue 1, p. 32–37.
- Francis, L. J., Green, J. E. (2001). Shaping Adolescents Attitudes towards Science and Religion in Northern Ireland: The Role of Scientism, Creationism and Denominational Schools. *Research in Science and Technological Education* 19: 39–53.
- Grace, G. (2002). *Catholic Schools: mission, markes and morality*. London: Routledge Falmer.
- Grace, G. (2003). Educational studies and faith-based schooling: moving from prejudice to evidence-based argument. *British Journal of Educational Studies*, vol. 51, no. 2, p. 149–167.
- Greeley, A. (1998). Catholic schools at the crossroads: an American perspective. *From Ideal to Action: the Inner Nature of a Catholic School Today*. Dublin: Veritas.
- Greer, J. E. (1981). Religious Attitudes and Thinking in Belfast Pupils. *Educational Research* 23: 177–189.
- Greer, J. E., Francis, L. J. (1991). Measuring Attitudes towards Christianity Among Pupils I Catholic Secondary Schools in Northern Ireland. *Educational Research* 33: 70–73.
- Greer, J. E., Francis, L. J. (1992). Religious Experience and Attitude Toward Christianity among Secondary Schools Children in Northern Ireland. *Journal of Social Psychology* 132: 277–279.
- Halder, A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera.
- Hechter, M. (1993). Values research in the social and behavioral sciences. *The Origin of Values*. New York.
- Hofman, R. H., Hofman, A. (2001). School Choice, Religious Tradicions and School Effectiveness in Public and Private Schools. *International Journal of Education and Religion* 2(2): 144–164.
- Hudolin, G. J. (1994). Lessons from Catholic Schools: Promoting Quality in Chicago's Public Schools. *Educational Forum* 58(3): 282–288.
- Jeynes, W. H. (2002). Why Religiuos Schools positively impact the Academic Achievement of Children. *International Journal of Education and Religion* 3(1): 16–32.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Jovaiša, L. (1995). *Hodegetika*. Agora.
- Juodaitytė, A., Darbutaitė, O. (2003). Katalikiškų ir pasaulietinių mokyklų vyresniųjų klasių moksleivių pasaulėžiūros konteksto į šeimą ir skyrybas edukacinis tyrimas. *Tautinis ir religinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiaulių universiteto leidykla.

- Juodaitytė, A. (1996). Jaunuolių dvasingumo ugdymas Marijampolės Marijonų gimnazijoje (1921–1939). *LKMA suvažiavimo darbai XVI*. Vilnius.
- Juškienė, V. (2006). Katalikiškosios mokyklos etoso įtaka šeimos vertybių ugdymui(si). *Tiltai*, priedas 31: *Krikščioniška šeima ir visuomenė*: 271–293.
- Katalikų Bažnyčios kateizmas*. (1996). Kaunas: Tarpdiecezinė Katechetikos komisijos leidykla.
- Lietuvos Švietimo koncepcija*. (1992). Prieiga internete: <http://www.smm.lt/strategija/docs/srp/koncepcija/koncepcija1.htm>.
- Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys*. Vilnius.
- McLaughlin, T. H. (1997). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas.
- McLaughlin, T. H. (1994). Values, coherence and the school. *Cambridge Journal of Education* 24(3): 453–470.
- Morris, A. B. (1995). The Catholic school ethos: its effect on post-16 student academic achievement. *Educational Studies*, vol. 21, issue 1, p. 67–83.
- Morris, A. B. (1997). Same Mission, Same Methods, Same Results? Academic and Religious Outcomes From Different Methods of Catholic Schooling. *British Journal of Educational Studies* 45: 378–391.
- Morris, A. B. (1998). Catholic and Other Secondary Schools: An Analysis of OFSTED Inspection Reports 1993–1995. *Educational Research*, vol. 40, no. 2, p. 181–190.
- Morris, A. B. (2005). Academic standards in Catholic Schools in England: indications of causality. *London Review of Education* 3(1): 81–99.
- Morrison, J. L., Hodgkins, B. J. (1971). The Effectiveness of Catholic Education: A Comparative Analysis. *Sociology of Education*, vol. 44, no. 1, p. 119–131.
- Purvaneckienė, G. (1993). Akademinio jaunimo vertybinės orientacijos. *Acta Paedagogica Vilnensia* 2: 121–127.
- Rhymer, J., Francis, L. J. (1985). Roman Catholic Secondary Schools in Scotland and Pupil Attitude Towards Religijon. *Lumen Vitae* 40: 103–110.
- Schludermann, E. H., Schludermann, S. M., Huynh C. L. (2000). Religiosity, Prosocial Values, and Adjustment among Students in Catholic High Schools in Canada. *Journal of Beliefs & Values*, vol. 21, no. 1, p. 99–115.
- Schludermann, E. H., Schludermann, S. M., Huynh, C. L. (2000). Religiosity, Prosocial Values, and Adjustment among Students in Catholic High Schools in Canada. *Journal of Beliefs & Values*, vol. 21, no. 1, p. 99–115.
- Šventasis Raštas*. (1998). Katalikų pasaulis.
- The Sacred Congregation for Catholic Education. (1977). *The Catholic School*. www.vatican.va/roman_curia/congregations.
- Tijūnelienė, O. (2003). *Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918–1940)*. Klaipėdos universiteto leidykla.
- Tritter, J. (1992). An educated change in moral values: some effects of religious and state schools on their students. *Oxford Review of Education*, vol. 18, issue 1, p. 29–44.
- Turner, E. B., Turner, I. F., Reid A. (1980). Religious Attitudes in Two Types of Urban Secondary Schools: A Decade of Change? *Irish Journal of Education* 18: 29–43.

- Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos. (2003). Prieiga internete: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/strategija2003-12.doc.
- Vasiliauskas, R. (2005). *Vertybių pedagogika*. Vilnius.
- Vitkus, G. (sud.) (2004). *Pedagogo knyga*. Kaunas.
- Vorgimlė, H. (2003). *Naujasis teologijos žodynas*. Kaunas.
- Warren, E., Young, J., Hanifin, P. (2003). *Parent Partnerships within Catholic School Communities: Values Underpinning Success*. Leiden.

CATHOLIC SCHOOL AS AN EDUCATIONAL PHENOMENON

Vaineta Juškienė

Summary

Sources of Christian educational activities lie within the Biblical tradition, which is summarized by one of the last Jesus' instructions: „Go and make disciples of all the nations“ (Mt 28, 19). Teaching is an integral part of the salvation work of the Church; therefore, since the times of the early Christianity the Church has been acquiring a right and responsibility to educate and has been founding and fostering Christian educational institutions.

The aim of each school is to form students' intellectual, creative and aesthetic powers, to develop their skill to use their common sense, will and emotions properly, to encourage their sense of values and to strengthen their true attitudes and sensible behaviour. Catholic schools as well as any other schools belong to the same category of educational institutions which provide education according to the state's requirements and aim at cultural goals as well as successful development of person and society. It is not separate from other educational institutions, but it is naturally related to the society and the world of politics, economics and culture. On the other hand, this school is not limited by only secular principles of education; in some cases, however, it opposes them as its education is based on principles of religious worldview. The later dimension provides the school with a specific character which also influences the educational results.

On the international level Catholic schools pertain to the largest share of all religiously based educational institutions (Grace, 2003). They exist in different parts of the world and different socio-economic, political and cultural environments. In many countries this international educational system distinguishes itself by high educational achievements and has become an object of social and theological researches. The object of the research presented in this article is Catholic schools from the aspect of educational phenomenality.

The aim of the research is to reveal phenomenality of Catholic schools in the context of educational researches.

The methods of the research are analysis of scientific literature, comparative analysis, systematization and interpretation.

The research has revealed the main spheres of expression of phenomenality of Catholic schools:

Level of formation of attitudes towards values and religion. Any educational activities are closely related with values. From this aspect of view, it is impossible to apply the concept of neutrality to a school. A person's education is described by both Lithuanian and foreign scientists unanimously as a *process of internalization of values*. Christian theology accepts existence of objective values whose hierarchical order is not subjective. According to H. Vorgrimler (2003), they are perceived by the „primary intentional sense”. In this context the value of *pleasure* (utilitarianism) or *reward* is considered to be the lowest. They are followed upwards by *biological self-assessment*, *aesthetical self-assessment* and *personal self-assessment* (the later personal level is where morals and the good are expressed). At the top of the hierarchy there is *religious value*, *sanctity*. Elements of the later ethics of value manifest themselves where fundamental needs are sought individually, socially and politically and where they are being balanced against worldview in a pluralistic society.

Catholic conception states that the true happiness can be achieved only when a person rises towards the pure and perfect being, i.e. God. Therefore, within educational process it emphasises firm attitudes towards values in all spheres, also those, which are considered as relative by public education. Formation of orientations of values is the most important component of the educational process which is implemented through all forms of education together with a given systematic Christian ethics. The basis of values of Catholic education consists of evangelic and common values, achievement of quality in all spheres of activities and fostering of active life. Analysis of educational researches allows to state that influence of Catholic schools on the sphere of religious education and formation of values (social, moral, spiritual, family values and so on) is stronger than the influence of analogous non-Catholic educational institutions.

Level of academic effectiveness. Comparative researches based on multi-level factors influencing students' academic level allow claiming that Catholic schools achieve better cognitive and academic results than analogous non-Catholic schools. The later results are caused by specific atmosphere of the school, a higher level of social and racial harmony and, accordingly, a lower level of violence and harassment, higher requirements for stu-

dents' homework, stricter discipline, higher reliance on educators and more strongly expressed feeling of community.

Level of social justice. One of the most important tasks of the Catholic school is pedagogical help and care about communities of a lower social layer. These schools promote conception of social justice and acquire responsibility for it. Researches have shown that seeking to meet educational needs of the poor Catholic schools serve both Catholic and non-Catholic families and constitute an influential factor in implementing social justice whose definitions are constantly renewed in documents of the Church Magisterium.